

K. K. YUDAHİN SÖZLÜĞÜNE GÖRE KIRGIZCA SÖZ VARLIĞI

Mustafa ÖNER*

0. Türk lehçeleri arasında kavmî adlandırma ile Kıpçak grubunda; alan olarak da Kuzey Türkçesi içinde sınıflandırılan Kırgızca, genel ses yapısı, tarihsel ve gramerlik ses olayları bakımından tamamen kendisine has özellikler taşır. Kazakça ile çok yakın şekil bilgisi özelliklerinin yanı sıra, Kırgızcanın $y- > c-$; $-ğ > *-v > -oo$ gibi değişmeler, yuvarlak ünlülerdeki dudak çekimi ve diş ünsüzlerinin benzeşmesi gibi ses özellikleri, onu Türkoloji çalışmalarında ilgi çekici hâle getirmiştir.

1. Kırgızca Söz Varlığının Genel Tasviri

Kırgızcada Türk Dili Tabakası

Genel Türkçeye ait söz varlığı Kırgızcanın da doğal ve tarihsel söz varlığının temelini oluşturmaktadır. Eski Kırgızların egemenlik dönemine ve alanına ait yazıtlar vardır ve bunlar Göktürk yazı diline bağlı bir ağız oluşturmuş olsa da, çağdaş Kırgızcanın Kıpçak türü bir yazı dili olarak geliştiği bilinir (Baskakov, 1960, 209-210). *Divanü Lugati't-Türk*'te 22 Türk boyundan biri olarak anılan eski Kırgızların Yenisey bölgesindeki yazıtlarında yansıyan diliyle bugünkü Kırgızların dilini birleştirmek mümkün görülmemektedir (KSE-3, 607). İ. A. Batmanov, değerli çalışmasında eski Yenisey yazıtlarıyla Çağdaş Kırgızca arasında ortak olan ve ayrılan söz varlığını belirlemiştir: Onun “Anıtlarda ve Çağdaş Kırgızcada Tekrarlanan Sözcüklerin Listesi” içinde görülen *ay, ak, al-, alp, ara, art-, at-, buyur-, ini, kaz-, kal-, kel-, kuş, kümüş, kün, san, tap-, için* gibi örneklerin ise sadece Kırgızcada değil bütün Türk yazı dillerinde var olduğu apaçıktır (bk. Batmanov, 53-57).

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

Söz varlığı üzerinde Eski Kırgızca ile Çağdaş Kırgızca arasındaki bu farklılığı görmemize karşılık, Türkiye Türklerinin yazı dili tarihini Orhun-Yenisey yazıtlarıyla başlatma hakkı, subjektif millî kimliğin varlığıyla nasıl kabul ediliyorsa, Kırgızların da ortak dil mirasına ve dolayısıyla Yenisey yazıtlarına bir kimlik olarak sahip çıkmaları da son derece doğrudur. Bu bağlamda Kırgız Sovyet Ansiklopedisi'nin söylemine yansıyan bu ayrımı vurgulama tonunu eleştirici bir gözle okumak gerekir (bk. “*Kaşgarlı'dan sonraki tarihi devirlerde yürütülen araştırmalar, Eski Türkçe Yenisey yazıtlarının dil özelliklerini bugünkü Kırgızca ile bütünüyle birleştirmek için açık deliller olmadığını belirlemektedir*” KSE, 3, 607; “*Kırgızca Büyük Ekim Devrimine kadar sadece sözlü dil biçiminde var olmuştur*” KSE, 3, 606).

Kırgızca söz varlığındaki ünlülerin yapısı Genel Türkçe (Tarihî Yazılı Türkçe) ile ayırım göstermez, yani ünlülerde tarihî-düzenli ses değişimleri yoktur:

ET. aç- > Kırg. aç-; al- > Kırg. al-; kel- > Kırg. kel-; yel > cel; tk- > Kırg. tk-; çık- > Kırg. çık-; iç- > Kırg. iç-; bil- > Kırg. bil-; kul > Kırg. kul; tut- > Kırg. tut-; üç > Kırg. üç; kül- > Kırg. kül-; öt- > Kırg. öt-; çök- > Kırg. çök-.

Kırgızca, ünlü yapısı bakımından Eski Türkçeye bağlı kalarak Türkiye Türkçesi ile de birleşir. Böylece Genel Türkçe söz varlığı Kırgızcadaki ünlüleri bakımından değişmeden yaşamaktadır.

Oysa ünsüzlerdeki bazı düzenli değişimlerle Kırgızca Genel Türkçeden ayrılmaktadır:

-ğ- > -v- > -oo- / -uu- (ortada yarı ünlüden uzun ünlüye geçme)

ağız > avız > Kırg. ooız; ağır > avır > oor; bağız > bavır > boor;

tavuş > tooş; yağı > yav > coo; yoğun >> coon; ağı > avrı > oorı; oğul >> uul vs.

-ğ > -v > -oo / -uu (sonda yarı ünlüden uzun ünlüye geçme)

bağ > bav > Kırg. boo; tağ > tav > Kırg. too; ağ- > av- > Kırg. oo- ;

boğ- > buv- > buu-; toğ- > tuv- > tuu-; yuğ- > yuv- > cuu- vs.

-g > -y (söz sonunda süreklileşme)

eg- > Kırg. iy-; öğren- >> Kırg. üyrön-; tügme > Kırg. tüymö; üg- > Kırg. üy- “yığmak”. [Ön damak ünsüzü g son seste böyle süreklileşirken, iç seste değişmemiştir: Kırg. ügüt “öğüt, nasihat”; Kırg. ögüz “öküz, boğa”].

y- > c- (başta süreksizleşerek ön damaktan diş-damağa geçme)

yaş > caş; yer > cer; yit- > cit-; ; yıl > cıl; yürek > cürök; yut- > cut-; yol > col; yönel- > cönöl- vs.

Kırgızcada Alıntı Tabakası

Türk lehçelerinin genelinde görülen ve yaşları Orta Türkçenin ilk dönemlerine kadar çıkan Arapça, Farsça kökenli eski alıntılar; Moğolların Türk Dünyasında Cengiz Han sonrası yayılması ve iktidar olmasıyla gelişen Moğolca alıntılar ve nihayet XIX. yüzyıl sonlarında başlayan Rusça alıntılar Kırgızca söz varlığının dış yüzeyini göstermektedir.

Kırgızcadaki Arap-Fars alıntıları, konuşma diline sinen ve Kırgızca ses yapısının şartlarına uygun doğal bir benimsenme süreciyle şu ses olaylarına yol açmıştır (bk. Rustemov-1989; Yudahin-1965; Öner-1998):

f- > p- (söz başında süreksizleşme)

fā'ida > Kırg. *payda*; *farzand* > Kırg. *perzent*; *falak* > Kırg. *pelek*; *fıkr* > Kırg. *pikir*; *farq* > Kırg. *parık*.

-f- > -p- (söz ortasında süreksizleşme)

ulfat > Kırg. *ülpöt*; *safar* > Kırg. *sapar*; *kafas* > Kırg. *kapas*; *musâfir* > Kırg. *musaapır*; *âfat* > Kırg. *apat*; *sûfî* > Kırg. *sopu*.

-f- > -p (söz sonunda süreksizleşme)

tavaf > Kırg. *tavap*; *taraf* > Kırg. *tarap*; *kayf* > Kırg. *keyip*; *zâ'if* > Kırg. *zayıp*.

f- > p- > b- (söz başında süreksizleşme ve sedalılışma)

fâtiha > *pata > Kırg. *bata* „hayırlı dua; nişanlanma“; *falâkat* > Kırg. *balaket*; *falân* > Kırg. *balan*; *fatva* > Kırg. *batıba*; *panc-şanbih* > Kırg. *beyşembi* „perşembe“; *fuğarâ* > Kırg. *bukara*.

v- > u- / o- (başta, dudaktaki yarı ünlüden yuvarlak ünlüye geçme)

vacdân (*wacdân*) > Kırg. *ucdan*; *vâқи'a* (*wâқи'a*) > Kırg. *okuya*; *vabâ* (*wabâ*) > Kırg. *oboo*; *vîrân* (*wîrân*) > Kırg. *oyron*; *vafâ'* (*wafâ'*) > Kırg. *opaa*; *vafât* (*wafât*) > Kırg. *opot*; *wakîl* (*wakîl*) > Kırg. *ökül*.

ø- > ı- (başta, akıcı ve titrek ünsüz önünde dar ünlü türemesi)

lâ'ik > Kırg. *ılayık*; *lâzîm* > *ılazım*; *lağâb* > *ılapap*; *ilahim* > *ılayım*; *rast* > *ıras*; *razı* > *ırazı*; *rahmat* > *ırakmat*; *ramazan* > *ıramazan*; *raport* > *ırapırt*; *resmCE* > *ırasmı*; *rahm* > *ırayım*; *rızk* > *ırısık*; *rahat* > *ırakat* vs.

h- > ø- (söz başında gırtlak ünsüzünü düşürme)

hükumat > Kırg. *ökümöt*; *hava* > Kırg. *aba*; *har* > Kırg. *ar* “her”; *harf* > Kırg. *arıp* “harf”; *arakat* > Kırg. *araket*; *hunar* > Kırg. *önör*.

2. K. K. Yudahin ve Kırgız Sözlüğü

Konstantin Kuzmiç Yudahin'in *Kirgizsko-russkiy slovar'* (Moskva 1940, "Akademiya Nauk SSSR") adıyla yayımlanan sözlüğü, 1920'li yıllarda Hüseyin Karasev ile birlikte yürüttükleri Kırgız konuşma dili derlemelerine dayanır. Dolayısıyla folklor malzemesi (destanlar, masallar, ırlar) bakımından çok zengin olan bu sözlük uzun süre değerini korumuştur. Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Dil Kurumunu kurarak başlattığı dil devrimi sırasında çok önem verilen çağdaş Türk lehçelerinin söz varlığını yazı diline kazandırma süreci içinde, Abdullah Battal Taymas tarafından çevrilmiş ve *Kırgız Sözlüğü* adıyla TDK'de 1945 yılında 93. ve 121. yayın olarak iki cilt hâlinde basılmıştır. K. K. Yudahin, Kırgız yazı dilinin yıllar içindeki gelişmesini yansıtan çok daha zenginleştirilmiş bir sözlüğü de 25 yıl sonra *Kirgizsko-russkiy slovar'* (Moskva, 1965) adıyla yayımlayarak SSCB Devlet Ödülü'ne layık görülmüştür (KTTS, 5). Türkiye'de Türk dünyası ilgisinin Atatürk'ün ölümünden sonra zayıflaması ve Soğuk Savaş şartları dolayısıyla bu gelişme ve yeni yayın ülkemize yansımamış, eski çeviri 1988, 1994, 1998'de tekrarlanarak toplam 4 kez aynen basılmıştır. Bunun yanı sıra, Kırgızca ile ilgili Platon Mihayloviç Melioranskiy'in *La Syntaxe Kirghize* başlıklı dil bilgisi ile İş Muhammed Bukin tarafından yazılan *Russko-kirgizskiy i kirgizsko-russkiy slovar'*, (*Taşkent, 1883*)'dan çevrilen sözlük ise basılmadan kalmış halde, Atatürk'ün Özel Kıtıplığı içinde Anıtkabir'de korunmaktadır (bk. ÖNER 2006: 102).

K. K. Yudahin'in anılan ilk sözlüğünden A. B. Taymas tarafından çevrilen ve Türkiye'de dört kez basılan 809 sayfalık *Kırgız Sözlüğü*, anabilim dalımızda (Ege Üniversitesi Yeni Türk Dili ABD) bilgisayar ortamına yüklenerek Kırgızcanın söz varlığı hakkında bir sonuç alabilmek üzere tarafımızdan incelenmiştir.

3. K. K. Yudahin'in Kırgız Sözlüğü Sayımlarına Göre Kırgızca Söz Varlığı

K. K. Yudahin'in çevrilen Kırgız Sözlüğü'nde toplam 22644 madde başı vardır. Sözlüğün alıntı olmayan yerli söz sayısı:

10933 isim (yüzde 48,277);

7972 fiil (yüzde 35,205);

165 edat (yüzde 0,728);

93 zamir (yüzde 0,4107)

olarak belirlenmiştir. Böylece yüzde 84,317 oranı yerli olan bir söz varlığı ile karşı karşıya olduğumuzu belirtmeliyiz. Bu millî söz varlığının yüksek ora-

nını, Kırgızların tarih boyunca yabancı etkilerine daha kapalı kalan yaşama biçimlerine bağlamak mümkündür. Türkiye’de Türkçecilik devriminden sonra gelinen son noktada; 104.481 maddeden oluşan Türkçe Sözlük’te 14816 alıntı (yaklaşık yüzde 14) belirlendiğine göre Kırgızcanın 1940 yılındaki doğal oranlarını gösteren Yudahin Sözlüğü, tarihsel bir birikim olarak zaten yerli olan bir söz varlığını taşımaktadır.

Arapça Alıntılar: 994 adet (yüzde: 4,3)

abal “evvel, önce” < *avvāl*.

bal “fal; fal açma” < *fāl*.

balaket “felâket, kaza; mihnet” < *falâkat*.

cannat “cennet” < *cannat*.

capaa “cefa; tazip; cebir; hiyanet, ahdi bozma” < *cafā*.

daarat “abdest, taharet; *daarat al-* : aptes almak” < *tahārat*.

daarip “tasvir; tarif, tavsif; lakırdılar; dedikodular” < *ta’rīf*.

dakul “giren, dahil; iştirak eden, işin içinde olan” < *dāhil*.

eeetimal “ihtimal; imkân; olabilirlik” < *ihtimāl*.

emtikan “sınav” < *imtiḥān*.

ese “hisse” < *ḥisse*.

gılım “ilim, bilgi” < *ilm*.

ıklas = *ıklas* “dikkat; özen, ihlas; *ıklas koyup*: dikkatla, özenle” < *iḥlās*.

ıntımak “ittifak; birlik” < *ittifāq*.

ırakmat “şükran, teşekkür” < *raḥmat*.

kabar “haber; tebliğ” < *ḥabar*.

katım “hatim; kuran katım: (ölünün ruhuna bağışlamak üzere) Kur’anı hatmetme” < *ḥatm*.

koom “cemiyyet; cemaat; meçit koomu: mahalle halkı” < *ḳavm*.

mamile “muamele, işe ait münasebetler” < *mu’amāla*.

nuska “örnek, nümune; nüsha; basış miktarı, tiraj” < *nusḥa*.

obol “evvel, daha önce, evvela” < *avvāl*.

ooluya “veli, aziz, evliya; mukaddes, kutsal” < *avliyā*.

parasat “feraset, zihin uyanıklığı, çabuk kavrayış” < *firāsāt*.

sapat “sıfat, keyfiyet, iyi vasıf” < *śifat*.

süröt “resim, tasvir, portre, tablo, timsal” < *sūrat*.

taalay “talih, kısmet” < *ḫāli*.

tarikı = tarihîy “tarihî” < *tārīhī*.

tobo “pışmanlık, nedamet, tövbe” < *tavba*.

ubaktı “vakit” < *vaqt*.

ubayım “korku, endişe, dert” < *vahm*.

urmat “hürmet, saygı, terkim; tazim” < *hurmat*.

zarıl “gerekli, zarurî; muhtaç” < *zarūrī*.

Farsça Alıntılar: 943 (yüzde: 4,1)

acidaar “ejderha; korkunç nesne; timsah” < *ajdarha*.

apta “hafta” < *hafta*.

asta “yavaş; aheste; ağır; ihtiyatlıca” < *āhista*.

aşna “bildik; ahbap, aşına” < *āšnā*.

baa “paha, kıymet” < *bahā*.

balban “pehlivan; güreşçi” < *pahlavān*.

böödö “beyhude, boşuna” < *bīhūda*.

buradar “dost; mahbube; mahbup” < *birādar*.

caan “cihan, alem” < *cihān*.

cuban “genç kadın; taze; dilber” < *civān*.

dart “hastalık; keder; dert” < *dard*.

dasmal “küçük mendil; başörtüsü” < *dast-māl*.

dubana “divane; meczup; kaçık; deli; dilençi” < *dīvāna*.

gül = kül “çiçek, gül” < *gul*

kedey “fakir; züğürt” < *gadā*.

koco “hoca (Muhammed peygamber neslinden yahut dört Halife soyundan olan kimse) Seyit; efendi; sahip, patron” < *hāvāca*.

köör “inci, gevher” *kolunan köör tögülgön usta* “eli uz kimse” < *gavhar*.

meyirman “merhametli, nezaketli, mihirban” < *mihrbān*.

orozo “oruç, ruze” < *rūza*.

oyron “harap, yıkık, viran, yok edilmiş; kuvvetli, müthiş, korkunç; kadın ölen kocası için ağlarken, adet olduğu üzere, kocasını böyle adlandırmaktadır” < *vīrān*.

parda “perde, örtü” < *parda*.

parman “ferman, emir, buyrultu” < *farmān*.

sıpayı “sıpa nezaketli, zarif, nâzik, terbiyeli” < *sipāh*.

soodager “tüccar, tacir” < *savdāgar*.

şatman “sevinmiş, şadman, şen” < *şādmān*.

totu “papağan; *totu kuştay kooz* “papagan gibi güzel, sülün gibi dilber” *totu cünü menen. bulbul ünü menen* : “papagan tüyü ile, bülbül, sesi ile (meşhur-
dur)” < *tūtī*.

ümütkör “ümitli, ümit eden”; *ümütkör kıl-* “umut vermek umutlandırmak”
< *umīdkār*.

Ruşça Alıntılar: 1508 (yüzde: 6,6)

abet “öğle yemeği; abet ubakı: öğle yemeği zamanı” < *obed*.

açendik “amir, başkan” < *naçal’nik*.

apazıtsiya = *oppozitsiya* “muhalafet” < *oppozitsiya*.

artilieriya “topçuluk, topçu sınıfı” < *artilleriya*.

atiret “müfreze” < *otryad*.

bacalısta “lütfen, buyrun, rica ederim” < *pojaluysta*.

bagon “vagon” < *vagon*.

balçabek “bolşevik” < *bol’şevik*.

baliysa “polis” < *politsiya*.

barako “vapur” < *parohod*.

barkıt “kadife” < *barhat*.

bartiya “parti” < *partiya*.

batnooz “tepsi, sini” < *podnos*.

batir “daire, ev” < *kvartira*.

candırıl “general” < *general*.

cülüük, “Son derece alçak; hafifmeşrep” < *julik*.

çasaboy “nöbetçi” < *çasovoy*

çinöönük “çinöbnük bürokrat, memur” < *çinovnik*.

daküönt “belge, kağıt” < *dokument*.

dalinğke “tabak” < *tarelka*.

derektip “talimat, direktif” < *direktiv*.

furaçka “kasket” < *furajka*.

ırapırt “rapor” < *raport*.

ıraskot “masraf, harç” < *rashod*.

ıspirapke “bilgi, rapor” < *spravka*.

ıştırap “ceza” < *ştraf*.

irazanke “lastik” < *rezinke*.

işkep “dolap” < *şkaf*.

kamunus “komünist” < *kommunist*.

kartöşkö “patates” < *kartoşka*.

münöt “dakika” < *minut*.

nepit “petrol” < *neft*.

obulus “eyalet, vilâyet” < *oblast*.

öktöbür “ekim” < *oktyabr*

pakultet “fakülte” < *fakultet*.

paraboz “lokomotif” < *paravoz*

saldat “asker, er” < *soldat*.

sapkoz “sovhoz, çiftlik” < *sovhoz*

şabinis “şovenist” < *şovunist*.

tırambay “tramvay” < *tramvay*

tomocnay “gümrük dairesi; gümrük dairesinde çalışan memur” < *tamojnıya*.

üköz “kararname, ferman” < *ukaz*.

üstöl “masa” < *stol*.

zakün “kanun, yasa” *zakiüngö tuura emes* “kanuna uygun değil” < *zakon*.

Çince Alıntılar: 19 yüzde: 0,088

Çince alıntıları, sadece K. K. Yudahin’in sözlükte verdiği notlara göre belirlemek durumunda kaldık. Türkolojide önemli bir tartışma konusu olan Çince alıntıların, bu kültüre sınırdaş bir yazı dili olan Kırgızca için ayrıca incelenmesi gereği ortadadır (krş. KARATAYEVA, ÖLMEZ 1999: 2005)

ambal, amaban “Çin Türkistanında kaza âmiri”

canğcunğ “vilayet amiri, umumi vali”

çampan “konuşma melekesi kötü olan”

çancuu, çançı “afyon haşhaşı tarlasındaki otları gidermek için kullanılan bir nevi küçük kürek”

dalimboo «dalemba» “bir çeşit çin pamuklu kumaş”

danğaza “tantana; ihtişam; insanı gelecek nesillerin gözünde meşhur yapmak maksadıyla yapılan herhangi bir iş; hayret ve heyecanı mucip olan iş”

danğkan “üç ayaklı küçük kazan; mec. atın tırnak altında biriken toz topu (topak)”

dootay “bir vilâyetin âmiri, vali (şarkî Türkistan’da)”

dunğçu “dilmaç, tercüman”

kanca “pipo”; *kanca tart-* “pipo içmek”

kokozo “tarlada haşhaş topladıkları maşrapa yahut kutu”

mantuu “mantı (buharda pişirilmiş)”

mapı “iki tekerlekli Çin arabası”

momo “mayasız (tuzsuz) olarak buğuda pişmiş ekmek; momo toğolok: balçıktan yuvarlaklar (yapı malzemesi) ;

suyambu “bir nevi bez”

şetay “Şarkî Türkistanda Çin memurlarından biri”

şumbul “Çin idarî memurlarından biri”

ulu = *uluu* “on iki senelik hayvan devri takviminde beşinci yılın Çince adıdır (ejder)”

Moğolca Alıntılar

K. K. Yudahin’in sözlükte belirttiği 15 adet Moğolca alıntı vardır. Oysa bizim yaptığımız sayım ve belirlemelerimize göre Kırgızcada bundan çok daha fazla Moğolca alıntı vardır. Bunlar şu örneklerde de görüldüğü üzere zaten hemen hemen bütün Kıpçak lehçelerinde var olan alıntılardır:

abisın “gelin, elti” < *abisun* “yenge, gelin” (CSÁKI, 22, LESSING 7).

alakan “avuç” < *alaga(n)* “avuç içi, aya” (EREN 36; LESSING 43).

bödönö “bildircin” < *bödene* (CSÁKI 67; LESSING 233).

çıyrak “sağlam, dayanıklı, cesur çevik, mahir”; *atka çıyrak bala* “iyi süvari çocuk” < *çigirag* “kuvvetli, güçlü; katı sağlam” (EREN 37; LESSING 287).

kabırğa “kaburga” < *habirga* “kaburga” (POPPE 337; SERTKAYA 271; CSÁKI 109-110; LESSING 1384).

manğday “alın” < Moğ. *mañlay* “alın; yüz, beniz” (POPPE 336; LESSING 823).

nokto “yular; çizme süsü” < *nokto* // *noğtu* “yular” (POPPE 336; EREN 40; LESSING 918).

nökör “uşak; çoğlan” < *nökür* “arkadaş, yoldaş” (LESSING 927; CSÁKI 160-162).

olco “ganimet” < *olca* “kazanç; ganimet” (POPPE 337; LESSING 954).

tokto- “durmak, kesilmek, dinmek, duraklamak”; *toktoğon koy* “büyük koyun” < Moğ. *togta-* “durmak, dinmek, istirahat etmek” (LESSING 1257; CSÁKI 199-201).

Sonuç

Başka bir çalışma dolayısıyla araştırdığımız Başkurtçanın söz varlığındaki alıntı oranları Arapça yüzde 6,9 ve Farsça yüzde 1,4 olarak belirlenmişti (Öner, 2006b). Kırgızca için örnek olarak incelenen K. K. Yudahin'in sözlüğünde Arapçanın yüzde 4,3 tutan ve Başkurtçaya göre biraz daha düşük olan oranı, Kırgızcanın yazı dili uygarlığından görece uzak coğrafi ve kültürel şartlarına bağlanabilir. Farsçanın Kırgızcada yüzde 4,1 tutan alıntı söz oranı ise Kırgızların Orta Asya içindeki İran'ın tarihten gelen etki alanına konuşma dili olarak da girmiş olmasıyla açıklanabilir, oysa Farsçanın İdil-Ural bölgesinde Başkurtça üzerindeki etkisi ancak yazılı kültür üzerinden olabilirdi.

Yudahin'in sözlüğündeki Rusça alıntılar ise yüzde 6,6 gibi bir orana sahiptir. 1913'te vefat eden ünlü Tatar şairi Abdullah Tukay'ın şiirlerinde en fazla yüzde 4 oranında Rusça alıntı belirlenmişti; buna karşılık Sovyet döneminin ünlü Tatar şairi Hesen Tufan'ın şiirlerinde bu oran yüzde 15 oranına çıkmaktaydı (Öner 2005). Yudahin sözlüğündeki yüzde 6,6 Rusça alıntı oranı da daha çok Çarlık döneminin eski alıntı tabakasına ait bir düzeye yakın görünmektedir. Ayrıca Yudahin'in konuşma dilinden kaydettiği Rusça alıntılarının Kırgız fonetiğine uygun biçimde benimsenmesi de ilgi çekicidir (krş. *bacalista*, *barako*, *çinöönük*, *kartöşkö* vb.).

Burada K. K. Yudahin'in sadece Türkçeye çevrilen sözlüğü üzerinde yaptığımız bu söz varlığı çalışmasının hem genişletilmiş YUDAHIN (1965) baskısı hem de çağdaş Kırgız sözlükleri üzerinde de sürdürülmesi gerekmektedir. Böylece bu yazıdaki sonuçların daha titiz bir biçime ulaşması sağlanabilir.

Kaynaklar

BASKAKOV, N. A. (1960), *Tyurkskie yazıkı*, Moskva: "Akademiya Nauk SSSR İstitut yazıkoznaniye"

BASKAKOV, N. A. (1987), K Probleme kitayskih zaimstvovaniy v tyurkskih yazıkah. *Sovetskaya Tyurkologiya*, 5, 69-75.

BATMANOV, İ. A. (1959), *Yazık yeniseyskih pamyatnikov drevnetyurkskoy pis'mennosti*, Frunze: "Akademiya Nauk Kirgizskoy SSR"

CSÁKÍ, E. (2006), *Middle Mongolian Loan Words in Volga Kipchak Languages*. Wiesbaden "Harrassowitz Verlag".

EREN, H. (1950), Sibiryaya Türk Dillerinde Moğol Unsurları. *Türk Dili Bellekten*, Seri III, 14-15, 35-43.

- KARATAYEVA, S. K. (2004), İkillemelerin Yapısındaki Çince ve Sanskritçe Elementler. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:10.
- KRUEGER, J. R. (2002), Eski Türkçede Moğolca (çev. M. S. Kaçalın). *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 4.
- KSE // *Kırgız Sovyet Enstsiklopediyası-3* (Red. Oruzbaeva B. Ö.) Frunze, 1978.
- KTTS // *Kırgız tilinin tüşündürmö sözdüğü*, Red. E. Abduldaev, D. İsaev, Frunze, 1969.
- LESSİNG, F. D. (2003), *Moğolca-Türkçe Sözlük*. (Çeviren: G. Karaağaç) Ankara: “Türk Dil Kurumu Yayınları: 829/1-2,”
- ÖLMEZ, M. (1999), Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Ögeler (3), *Türk Dilleri Araştırmaları*, 9, 59-65.
- ÖLMEZ, M. (1995), Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Ögeler (1), *Türk Dilleri Araştırmaları*, 5, 227-229.
- ÖLMEZ, M. (1997), Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Ögeler (2), *Türk Dilleri Araştırmaları*,7, 175-186.
- ÖLMEZ, M. (2005), Şingko Seli Tutung ve Eski Uygurcanın Sözvarlığına Katkıları (http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/olmez_02.pdf)
- ÖNER, M. (2005), Türkçe-Rusça İlişkilerine 1552 Dönüm Noktasından Bir Bakış. *Uygurlardan Osmanlıya Şinasi Tekin'in Anısına*, İstanbul, 2005:”Simurg”. 647-656.
- ÖNER, M. (2006a), Atatürk ve Türk Lehçeleri. *Türk Dili* 655, 92-104.
- ÖNER, M. (2006b), Başkurtça Söz Varlığı Üzerine Notlar. *Cengiz Han ve Oğullarının İcraatlarının Türk Dünyasındaki Akisleri*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 7-8 Aralık 2006.
- POPPE, N. (1962), Die Mongolischen Lehnwörter im Komanischen. *Németh Armağanı* (Haz. J. Eckmann, A. S. Levend, M. Mansuroğlu) Ankara: “TDK. yay:191”, 331-340.
- RUSTEMOV, L. Z. (1989), *Arab - İran Kirme Sözderiniñ Kazakşa - Orısşa Sözdigi*, Alma-Ata.
- SCHÖNİG, C. (2000), *Mongolische Lehnwörter im Westoghusischen*. Wiesbaden: “Harrasowitz Verlag”

SERTKAYA, O. F. (1992), Mongolian Words and Forms in Chagatay Turkish (Eastern Turki) and Turkey Turkish (Western Turki). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1987*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 545, 265-280.

STEINGASS, F. (1977), *Persian-English Dictionary*. London: "Lowebrydone Printers Limited".

TOPARLI, R; VURAL, H.; KARAATLI, R (2003), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: "Türk Dil Kurumu Yayınları:835".

TUNA, O. N. (1972), Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler. *Türkiyat Mecmuası*, C. XVII, 209-250.

TUNA, O. N. (1976), Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler. *Türkiyat Mecmuası*, C.XVIII, 281-314.

WEHR, H. (1976), *Arabic-English Dictionary* (Ed. J. M. Cowan) New York: "Spoken Language Services Inc."

YUDAHİN, K. K. (1945), *Kırgız Sözlüğü*, Ankara: "TDK yay. 93/121."

YUDAHİN, K. K. (1965), *Kırgızça - Orusça Sözdük*, Moskva.